

05.01.2024

Õdede pooltühi klaas

Laval on kõik nii puhas, minimalistlik ja väljapeetud, et mahutab kõikvõimalikke tähendusi ja tõlgendusi, küll aga pole seda valusat ja poeetilist elu segapundart, mille pani kirja Tšehhov.

AURI JÜRNA

Ekspeditsiooni „3õde“, idee autor ja lavastaja Katariina Unt, kunstnik Kristel Maamägi, valguskujundaja Siin Reispass, helikujundaja Ekke Västrik, dramaturgiline tugi Laura Kalle. Mängivad Ester Kuntu, Maria Paiste ja Anumai Raska. Esietendus 21. XI 2023 Kumu auditoriumis.

Teatrilavastus koosneb väga paljudest osadest. Kui publik teab kindlasti selliseid lavataguseid jõude nagu lavastaja, kunstnik, grimeerija, lavamees jt, on üsna loomulik, et päris kõigi lavastuse elementide peale vaataja ei tule, isegi kui need on ta silme all. Näiteks on kavaleht, lavastuse reklaamvideo ja esietenduseelsed meediakajastused samamoodi lavastuse osa nagu näidendi tekst, näitleja kindad või punane valgus.

Iseasi, kas lavastaja või teater neid elemente kasutada oskab, taipab või tahab, aga lavastusse kui tervikusse lisavad need oma osa sellegipoolest. Lavastusmeeskonna loodud meediakaja kannab endas peale piletimüügi julgustamise kaootuste kujundamise ülesannet, seda nii publiku kui ka ajakirjanike puhul, ning on sageli retseptiooni suur mõjutaja. Ja kui ootused (ja eelarvamused) sünnivad esmalt teatrist, peaosatäitjatest, lavastajast ja näidendi autorist tõukuvalt, saab neid lavastuse eelinfo kaudu veelgi suunata.

Katariina Undi uut Tšehhovi „Kolme õe“ tõlgendust ümbritsevad tekstid on olnud intrigeerivad, sest lisaks klassikalisele tekstile, mis sisaldab juba mustvalgel palju tähendusi, on tegemist lavastajaga, kes on seda ise näitlejana mänginud ning töötab seekord koos omaenda õpilastega. Rääkimata muidugi praegusest geopoliitilisest olukorrast.

„Terevisioonis“ kirjeldas Unt enne esietendust oma meetodit ja motiive põnevalt: „Et lavastus just praegu teoks saab, on ikkagi otsus, mis põhineb näitlejate arvamusel, et see on oluline ja vajalik ning huvitav ära teha just praegu. Ja samuti leidis teater Ekspeditsioon, et aitab lavastuse välja tuua, sest see on vajalik. [—] Kasutasin üht oma tekstiloomet meetodit, mille najal ja mille printsiipide järgi on tekkinud lavastusele täiesti uus alustekst, mis baseerub küll Tšehhovi näidendil, aga näidendi originaalloogika on nihkes. Lavastuse võti või vorm on samuti eksperimentaalne ja otsinguline, see on minu enda isiklik huvi, kuidas seada näitlejad teatri arusaamade järgi kõige keskmesse, kus minu arvates on näitleja koht. [—] Tekst on väga autoritruu, muutunud on teksti aluspõhja loogika. Idee on selles, et säiliks autori mõte ja lugu, aga tema väljund on teistsugune just tekstiloomet meetodi tõttu, mis algab näitlejatest, mitte lavastajast. Kõik laval toimuv on näitlejate sisend, millest mina lavastajana olen lähtunud.“

Igal poodiumil on üks näitleja, kel küll lõpuks kujuneb välja oma tegelaskuju (Ester Kuntu Mašana, Anumai Raska Irinana ja Maria Paiste Olgana), kuid enamasti lausuvad nad etenduse vältel nii enda, üksteise kui ka muude tegelaste repliike, lisaks remarke, kus vaja.

[—] Kontekst, milles see lavastus esietendub, haagib väga kurvalt tänapäevase olukorraga ja on uskumatu, kuidas materjal tõstab esile ja võimendab kõike seda, mis meid kurvastab ja mille pärast me kõik südant valutame. Sellest saavad näitlejad lavastuses ka rääkida.“¹

Herkko Labi

Tšehhovi näidendite ja klassikaliste tekstide uustõlgenduste fännile töötab selline tutvustus intellektuaalset elamust, mõnusat sõnade ja tähenduste mängu. Õnneks pole mul arvustajana kommet enne etendust meediakajastusi lugeda (vältimaks eelarvamusi), kuid pärast nägemist ja lugemist on tihti tunne, et mul on midagi tõeliselt olulist jäänud kahe silma vahele. Seda enam, kui teised peegeldajad on saanud lavalt mitmekülgse elamuse: „See ongi vast kõige geniaalsem selle kõige juures, et jäädes ühelt poolt truuks Tšehhovi sõnadele ning ka näidendi tekstile kui füüsilisele vormile paberi peal, suudeti Tšehhov panna kommenteerima hetkel maailma iseloomustavat meeleolu ja aset leidvat sõda. Seda tehti, ilma et asi oleks toodud tänapäeva läbi lavakujunduse või kostüümide – need olid jäetud neutraalsele tasandile –, vaid ajahüpe saavutati puhtalt sõnalise süntaktika ja teksti vormiga mängimise kaudu (okei, väike roll oli ka heliefektidel). Lugu minetas seega oma tähtsuse, oluliseks sai „Kolm õde“, mis seisis eraldi originaalteksti vene aadli allakäigu narratiivist. Võimendati just lootuse ja lootusetuse dünaamikat, eksistentsiaalseid küsimusi tänase maailma olude ja sündmuste – sõja, ühiskondliku masenduse, ebaõigluse – najal, mis sekkusid mängu läbi teatrivaataja ootuste ja meelestatuse.“²

Mis siis ikkagi Kumu auditooriumi laval juhtub? Tume, sametiselt neutraalne lava koosneb kolmest väikesest poodiumist, igaühel paar astet ja puusakõrgune postament, nende taga igaühel kolm valget poolläbipaistvat fooni, mida valgus eri stseenides värvib. Minimaalne ja diskreetne helikujundus lisab aeg-ajalt tiksumist, tuule ulgumist ja sõdurite marssimist. Igal poodiumil on üks näitleja, kel küll lõpuks kujuneb välja oma tegelaskuju (Ester Kuntu Mašana, Anumai Raska Irinana ja Maria Paiste Olgana), kuid enamasti lausuvad nad etenduse vältel nii enda, üksteise kui ka muude tegelaste repliike, lisaks remärke, kus vaja.

Just lausuvad repliike, mitte ei mängi tegelasi. Vaid Kuntu esinemine kaldub rohkem psühholoogilise sisseelamise poole, kuna ta suudab üksikute repliikide, aga veel enam kuulamise ja vaikimise kaudu veenvalt siseneda tegelasse, kes ta sel hetkel on, ning domineerib seeläbi publiku tähelepanus. Raska ja Paiste jäävad tegelaste ja toimuva suhtes valdavalt distantseerituks ja jahedaks, mängides pigem teksti kui tunnetega ning püüavad intonatsiooni ja rõhkudega anda tekstile uusi tähendusnüansse. Näitlejad esitavad teksti enamjaolt kronoloogiliselt, kuid seda aeg-ajalt korrates, aeg-ajalt kooris. Iga vaatuse vahel on põgus paus, mil hämarduv valgus annab näitlejaile hingetõmbepausi ja nad ringutavad, nuuskavad, jooivad lonksu vett, et siis uuesti oma kohale asuda ja edasi kõnelda.

Greeta Võsu: „Unt on küll intervjuus öelnud, et „3õde“ ei keskendu ilmtingimata naistele, kuid minu meelest peitub lavastuse väärtus just selles pakutavas vaatenurgas. Naised, kes on maha jäänud, kes mängivad ka mehi, kes ikka veel kordavad Tšehhovi sõnu, tuletavad meelde, elavad läbi, igaüks omal moel. Nendes kolmes tegelases, kes on lootuse kaotanud, kellel on ainult mälestused, nostalgia, kuid siiski ka jõudu edasi elada, oli midagi liigutatavat ja autentset.“³

Kui lõpuni aus olla, siis on raske nimetada „3õde“ lavastuseks. See on kolme andeka näitleja lavakõne (eksami)-kava, mille juhendajaks on Katariina Unt. Ja sellisena on see kõrgel tasemel, intriigeeriv ja paeluv. Lavastuseks see ei küündi, sest puudub konflikt – jah, Tšehhovi näidendites on küll konflikt, selge ja tugev – ja tegelaste omavaheline suhe. Siin on tekst, mis on nii lünklik, et kuigi Tšehhovi-tundjal jookseb kogu kärbitu ja mahavaikitu vaikselt seest läbi, ei saa „Kolme õe“ süžeesest kaugem vaataja suurt midagi aru.

Mis aga puudutab auväärt kriitikute-kolleegide märgatud sõjatemaatikat, siis see on meis endis ja ümbritsevas õhus niikuinii, aga mitte laval. Seal on kõik nii puhas, minimalistlik ja väljapeetud, et mahutab

kõikvõimalikke tähendusi ja tõlgendusi, küll aga pole seda valusat ja poeetilist elu segapundart, mille pani kirja Tšehhov. Suurima lugupidamisega „3õe“ naiste ees soovitan huvilistel raamatariulist või -kogust hoopis näidend otsida ja lasta sel suurepärasel lool täismahus endast läbi voolata.

1 Katariina Unt: meie „3õe“ ei ole tehtud traditsiooniliste arusaamade järgi. – ETV „Terevisioon“ 20. XI 2023.

2 Rasmus Kuningas, Ekspeditsiooni „3õe“ on omaoodi Tšehhovi remiks. – ERRi kultuuriportaal 23. XI 2023.

3 Greta Võsu, Nõudlik maraton Tšehhovi radadel. Kolm näitlejannat toovad vaatajale pisara silma. – Eesti Päevaleht 7. XII 2023.

👁 Vaatamisi: 70